

5. Архив ЮЗР. – Ч. VIII, т. 1. – С. 134-136.
6. Молчановский Н. Очерк известий о Подольской земле до 1434 г. / Н. Молчановский // Унив. изв. – К., 1883. – С. 319-320.

Исследуются хронологическая подчиненность м. Лядавы разным владельцам, начиная с 1388 и до 1550-х гг., оригинал грамоты и исправление орфографических ошибок (пропущенные слова и буквы) в тексте, допущенные в книге В. Побуг-Гурского «Powiat Mohilowski w gubernii Podolskiej», анализируются грамоты польских королей Сигизмунда III и Станислава Августа.

Ключевые слова: Подолье, Бакотский уезд, Лядавы, королевские грамоты.

УДК 929.6

Володимир Добрянський,
Оксана Адамишин

ПЕРСТЕНЬ З РУНІЧНИМИ ЗНАКАМИ З С. КОЛОДНЕ БІЛЯ ЗБАРАЖА

Стаття присвячена лінгвістичному аналізу зображення рунічних знаків на персні XV ст., який випадково знайдений в с. Колодне неподалік м. Збараж. На підставі вивчення цих знаків доводимо, що вони символізують на цьому виробі ідеї шляхетності, лицарства та героїзму минулих віків.

Ключові слова: лиття, чеканка, руна Кеназ, руна Хаггал.

Весь період історії цивілізації людства з найдавніших часів до сьогодні – це процес культурних впливів та взаємозв'язків різноетнічних груп, племен та народів. Ці взаємозносини відбулися завдяки рушійним силам прогресу, що завжди рухало людство вперед – це війна, торгівля і шлюбні зносини. Вони зуміли розвинути передові технології методів ведення господарства, покращити свій побут і взаємобогатити свою культуру, яка ввійшла в світове надбання цивілізації. На прикладі нещодавно знайденого персня із доволі цікавим сюжетом зображення, який привернув увагу цього дослідження – поставлена мета показати взаємозв'язок давньоукраїнської із давньоскандинавською культурами. Відображення цих впливів втілені в мистецтві, про що яскраво свідчить дана знахідка.

Отже, в 2013 р. біля с. Колодне Збараського р-ну Тернопільської обл. на місці пізньосередньовічного замку, який знаходиться в околиці села на високому пагорбі (урочище Голова) був знайдений пізньосередньовічний перстень. Слід зазначити, що в XV ст. Колодно вже мало статус містечка. Спочатку воно належало до князів Збараських, потім Острозьких, Тарновських, Цетнерів, Жешувських. У 1579 р. Колодно було зруйноване татарами, після чого воно занепало і втратило міські функції. На пагорбі Голова знаходився дерев'яний

замок, який після зруйнування татар більше не відбудовувався [7, s. 47]. Цей перстень закупив для своєї колекції художник з м. Чорткова Тернопільської обл. Володимир Шерстій, який у даний час є співвласником етнографічного салону «Куферок». Він погодився на пропозицію, щоб дану знахідку оглянули та описали, за що висловлюємо йому вдячність.

Отже, перстень виготовлений зі сплаву бронзи способом лиття по восковій моделі. Діаметр кільця має 2,9 см, товщина – 0,3 см. У місці з'єднання кільця зі щитком є триреберчасте потовщення. Сам щиток має овальну форму. Його довжина становить 1,6 см, ширина 1,2 см та товщина 0,2 см. Нижче середини щитка є орнамент, який здійснений штихелем. Він нагадує кириличну чи латинську літеру «К», яка всередині орнаментована насічками. Посередині, між двома розгалуженнями, помічаємо знак, який має рівну вертикальну планку. До правої частини цієї планки приєднується інша, півкругла. Другий знак є на лівому округлому розгалуженні. Він розміщений всередині чотирикутної насічки – це вертикальна планка, яка вище її середини має косу перемичку, що похилена зліва направо (рис. 1).

Рис. 1. Перстень з рунічними символами із с.Колодне біля Збаражя.

Розшифрувати і дати належне пояснення що то за загадкові комбінації доволі дивних знаків зображено на перстні, можемо лише завдяки лінгвістичного аналізу германських рун скандинавського типу (руни молодшого фуртаху), які датуються IX-XII ст. Зазначимо, що цей період західноєвропейської історії віднесений до героїчної епохи вікінгів. До нашого часу дійшли поширені на той час пам'ятні написи вікінгів на стелах, які приурочені визначним подіям; на честь родичів, які загинули в далеких землях; побутового характеру і т.д. На кам'яних валунах спочатку вигравіровувався серпантин у вигляді змії, яка звивається. Всередині такого малюнка на камені висікали рунічні тексти [1, с. 54]. Імітація такої рунічної стели з руним письмом здійснена майстром, який виготовив цей перстень.

В середині щитка, між двома розгалуженнями серпантинку, центральне місце відведене руни Kauna (Кеназ) – «факел», фонетичний звук «k», «g», «y», «ng». У ритуально-магічному значенні вона застосовувалася для залучення талантів. За графемою написання вона відноситься до молодших рун [6, с. 18]. Друга зображена на лівому розгалуженні щитка – це руна Naudiz (Науд) – «нужда», фонетичний звук «n». В ритуально-магічному значенні вона застосовувалася для вирішення проблем [5, с. 43]. Зображення, написання та фонетичне звучання цієї руни впродовж еволюції розвитку германського рунічного письма не змінювалося – вона була характерною як для старшого (II-VIII ст.), так молодшого (IX- XIII ст.) фуртаху [2, с. 417].

Водночас зазначимо, що в процесі поступового впровадження християнства скандинавських народів, їхній рунічний алфавіт поступово замінювався латинською абеткою, але в окремих народів германської мовної сім'ї у віддалених островах і провінціях продовжували існувати. Так, до XIV ст. рунічне письмо проіснувало в Гренландії та Ісландії; з XV до XIX ст. поряд з латиницею, рунічний алфавіт був у вжитку в провінції Даларна, що в Швеції [1, с. 172].

У час археологічних досліджень старожитностей на території нинішньої України, була виявлена поки-що незначна чисельність пам'яток германського рунічного письма: написи на наконечнику списа з-під Ковеля; кераміці із поселень черняхівської культури с. Лепесівка Хмельницької обл, які відносяться до рун старшого фуртаху. Молодші скандинавські руни (руни молодшого фуртаху) виявлені на старожитностях давньоруського часу на о. Березань на р. Дніпрі; літописних містах Пліснесько та Звенигород на Львівщині [4]. Нещодавно досліджені В. Добрянським у печері Рунічна біля с. Угринь Тернопільської обл. [3, с. 64-67].

З огляду аналізу археологічних досліджень, праць вітчизняних істориків (М. Грушевський, О. Пріцак та ін.) можемо твердити, що народи германської мовної групи були задіяні та брали безпосередню участь в історичних подіях Східної Європи, у тому числі нинішньої України. Їхня політична участь була спричинена дуже тісними торговими контактами із місцевим населенням і багато в чому вирішувала долю цих земель. Наприклад, на теренах України відомі старожитності пізньолатенського часу такі як: вельбарська, ястфобська, пшеворська культури. Їхніми носіями були германські племена. У цей час через територію України пролягав готський шлях у Західну Європу. У давньоруський період проходив не лише торговий шлях «із варяг у греки», але й варязькі дружини становили князівську військову еліту. Тут нам вартує згадати «варязьку теорію походження Русі», яку російські шовіністи разом із М. Ломоносовим ще з XVIII ст. і до тепер критикували й продовжують критикувати. Ця полеміка є гострою дискусією й до сьогоднішнього часу. Варто лише згадати: ким насправді були Асколь, Дір, Ольга? Такий перелік і беззаперечних фактів військово-політичних союзів, шлюбно-династичних угод і торгових зносин можна продовжити іншими подіями історії України. І нічого поганого в цьому немає.

У такій взаємодії не лише вдосконалювалося військово-мистецтво, фортифікація та якість зброї, але й збагатилася культура давньоруської держави. Відлуння тих часів сьогодні простежуємо в мовознавстві (іншомовні запозичення); топографії (ойконіми, гідроніми, ороніми), які запозичені з германських мов.

За визначенням доктора історичних наук, заступника директора Національного заповідника «Софія Київська» професора С. Пивоварова, перстень з Колодного характерний для виробів пізнього середньовіччя. Аналогічні за формою С. Пивоваровом виявлені під час археологічних досліджень фортеці в Хотині в кінці 2000-х років. У культурних шарах пізньосередньовічного часу було знайдено п'ять перснів, які відрізнялися із нашим екземпляром лише композиційним сюжетом зображення мотиву на щитку. Оскільки ці знахідки не публікувалися – ми щиро вдячні Сергію Володимировичу за надану нам консультацію та дозвіл подати цю інформацію до статті.

У зв'язку із заміною рунічного письма на латиницю, не відбувся процес їхнього зникнення – навпаки, відбувся процес їх ренесансу та відродження. Вони вже застосовувалися в чаклунстві і символізували магію, таємницю, зв'язок між земним та потойбічним, видимим та невидимим світом. Не обов'язково це чорна магія, як одноосібно, по-диктаторськи, трактує християнська ідеологія. Не зважаючи на дикунську заборону офіційної церковної доктрини, вони збереглися тоді і рунічна символіка залишається популярною тепер. Вже з XVII ст. руни стали об'єктом наукових досліджень – їх вивчали шведські філологи.

Отже, майстер, який виготовив перстень з Колодного, не обов'язково міг бути нащадком вікінгів. Це була людина надзвичайно розумна і грамотна на той час і дуже обізнана з подіями минулого. Зважаючи на те, що явища релігійного мракобісся були нормою тодішнього життя, потрібно було мати велику мужність та прогресивні мистецькі погляди, щоб втілити в мистецький виріб «сатанинську» символіку.

Прикро, але такі вироби, як перстень з Колодного, доволі слабо вивчаються археологами, істориками, геральдистами, мистецтвознавцями. Досі не систематизовано й не вирішені питання способу їх виготовлення, семантики зображення, топографії розповсюдження... Будемо сподіватися на дослідження, що згодом зможуть розв'язати ці невирішені питання.

Джерела та література:

1. Асвин Ф. Руны и мистерия северных народов / Ф. Асвин. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2003. – 352 с.
2. Гуревич Е.А. Руны, руническое письмо / Е.А. Гуревич // Словарь средневековой культуры. – М., 2003. – С. 421-423.
3. Добрянський В. Обстеження скельного гроту в селі Угринь біля міста Чорткова / В. Добрянський // Археологія і фортифікація Середнього Подністрів'я: матер. II всеукр. наук.-практ. конф. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2012. – С. 64-67.
4. Мельникова Е.А. Скандинавские рунические надписи / Е.А. Мельникова. – М.: Восточная литература, 2001. – 255 с.
5. Платов А.В. Руны: два тысячелетия магической традиции / А.В. Платов. – М.: Вече, 2011. – 488 с.

6. Соловьева Л.Н. Древние германцы и их языки / Л.Н. Соловьева // Введение в германскую филологию. – М.: Иностранная литература, 1980. – С. 7-27.
7. Rakowski G. Wołyn. Przewodnik krajoznawczo-historyczny po Ukrainie Zachodniej. Cz. I / G. Rakowski. – Pruszkow, 2005. – 186 s.

This article is about the Germanic runic the sings on the ring of the Skandinavian model from the XV century. It was found in the village Kolodno notfar from Zbarazh casually. These signs simbolize ideas of generosity, knighthood and heroism of nyt ancient times.

Р.В. Нагнибіда

ВІДОБРАЖЕННЯ ІСТОРИКО-ПЛАНУВАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ МІСТЕЧКА СМОТРИЧА XV–XVIII СТ. НА ПЛАНІ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТ.

Історія містечка Смотрича та його оборонних міських укріплень не досліджена. Грамоти литовських князів Коріатовичів, які видані у замку та монети, які карбувались у Смотричі свідчать про визначну його роль з другої половини 14 століття. В статті розповідеться про невідомий план міста Смотрича, який виконаний у першій половині XIX ст.

Ключові слова : Смотрич, замок, ландшафт, мис, костел, церква, оборонний вал, площа ринок, план.

Містечко Смотрич як з'ясували історики на основі виявлених джерел, є одним із давніх поселень Поділля. Встановити час його заснування поки що неможливо, оскільки першопочатки Смотрича краєзнавці та науковці трактують по-різному¹. Так само складно заповнити проміжок середини XV ст., коли місто було центром повіту, бо фрагментарність джерельної бази не дає змоги докладно простежити обставини формування розлогого маєтку Свирчів.² Отже, слід звернути увагу на той факт, що історія цього подільського міста, яке в наші часи перетворене на селище районного значення, залишається на рівні досліджень минулого століття, хоча відносять витоки поселення до XII-XIII ст., інші його появу пов'язують з татарськими нападами на край. Треті – з литовською добою. Причому, остання з версій отримала найбільше прихильників в історіографії XIX – початку XX ст.³

Цілісний опис історичних подій був проблематичним при написанні минулого містечка, адже багатий архів колишніх власників Смотрича, Потоцьких вивезено за кордон, а інші документи знаходилися у приватних руках.⁴ У нашій публікації звернемо увагу на невідомий науковому товариству план міста Смотрича 1830-х років.

Чудовому розташуванню Смотрича на місцевості сприяв рельєф. Містечко знаходиться на мисі, утвореному злиттям річок Смотрича та Великої Яромирки.